

Héderfájától Anarcsig Vasutas életpálya a XX. század első felében

Bancsi Géza, az erdélyi származású vasutas életútja a történelmi Magyarország Trianon előtti egységét tükrözi, alakja a falusi eredetből polgári szintre emelkedés példáját mutatja. Élete átvette a traumákat okozó XX. századot.

A XIX. század végén, az Osztrák–Magyar Monarchia idején született Héderfáján, egy kicsi, ma is közel 800 lelket számláló magyar faluban, mely a Dicsőszentmárton–Parajd–Szováta közötti vasútvonal mentén, Marosvásárhelytől délre fekszik. Életéről az első adat a születettek és kereszteltek anyakönyvében található bejegyzés. Az 1897. június 20-án kiadott, Lakatos Áron evangélikus református lelkész által hitelesített anyakönyvi kivonat szerint a héderfájai eklézsia anyakönyve V. kötetének 112. lapján a következő adatokat találjuk: 1885. január 19-én született, január 25-én kereszteltetett Géza, törvényes születésű. A gyerek szülei Bancsi S. István földész és Varró Zsuzsanna, akik Héderfáján laktak a 29. házszám alatt. A keresztszülők Marczi János, Peti Zsuzsanna, Varró István és Szakács Zsuzsa voltak, a szülésznő neve pedig Bordi Kati. A keresztelést Benkő György nyugalmazott lelkész végezte. Az apa, aki később elhagyta családját, a családban fennmaradt emlékek szerint kisbirtokos volt. A Bancsi családnév Héderfáján a XIX. század elején jelenik meg az egyházi anyakönyvekben, ettől kezdve a család folyamatosan jelen van a falu társadalmában. Napjainkban jelentős számú Bancsi családnév viselő él a faluban. Az édesanya, Varró Zsuzsanna olyan családból származott, amely a falura vonatkozó legkorábbi forrásokban is szerepel.

Iskolái

A hat elemi osztályt Bancsi Géza Héderfáján járta ki. Középiskolai tanulmányait 1898-ban kezdte el Erdély több évszázados múltra visszatekintő tanintézetében, a nagyenyedi kollégiumban. (A fent említett anyakönyvi kivonatra feltehetően az iskolai jelentkezéshez volt szükség.) Öt évet töltött itt. Az 1903. június 11-én kiadott gimnáziumi bizonyítvány szerint az ötödik osztály befejezése után a következő osztályba

felléphet. De hiába kapta meg bizonyítványát, a hatodik gimnáziumi évet már nem kezdhette el. Meg kellett szakítania tanulmányait. Ennek okairól nem vallanak a családi emlékek, de feltehetően ekkor hagyhatta el az édesapa a családot.

Első munkahelye és katonáskodása

A következő évet otthon, Héderfáján töltötte, majd 1904. május 19-én belépett a pénzügyőrséghez. Itt nem sokáig volt alkalmazott, mivel 20. életének betöltését követően behívták katonának. 1906. december 15. napján felmentési okmányt kapott a pénzügyőrségtől, amelyből megtudjuk, hogy 21 éves, nőtlen állapotú, mint vigyázó 1904. május 20-án lépett be a Magyar Királyi Pénzügyőrségbe, 19 éves korában. Katonai kötelezettségének lerovása céljából 1907. január 10. napján ideiglenesen felmentik szolgálatából.

Az 1907–1909 közötti időszakot a katonaságnál töltötte Gyulafehérváron a Császári és Királyi 50. gyalogsági laktanyában bakancsos (sorgyalogsághoz tartozó) bakaként. Erről egy képeslapon ír, amelyet későbbi feleségének, Perjes Bertának küldött.

A katonakönyvében bejegyzettek-ből tudjuk, hogy három és fél évet volt katona. Majd egy újabb bejegyzés szerint 1920. január 2-ai és május 20-ai között ismét katonai szolgálatot teljesített. A katonaság ennek ellenére nem hagyhatott benne mély nyomot, élményeiről soha nem hallottunk.

A Magyar Királyi Államvasutak szolgálatában

Leszerelése után nem ment vissza a pénzügyőrséghez, más állást keresett. A Magyar Királyi Államvasutaknál 1910. február 4-től szerepel mint alkalmazott. 1910. április 7-i dátummal ellátott az a bizonyítvány, amely már a vasúti szolgálati rendtartásban megállapított hivatalos eskü letételét igazolja, amelyre Bródban került sor.

Mint állomásfelvigyázó-jelöltet Bródban találjuk a következő hónapokban is, amikor 1910. szeptember 13-án a

*Bancsi S. István és Varró Zsuzsanna
Héderfája, 1890 körül*

vasúti távírdaszolgálatból tett szakvizsgálata alapján a szolgálat önálló ellátására képesítettnek nyilvánítják. A vizsgát feltehetően Szegeden tette le.

A következő években további képesítéseket szerzett. 1911. február 11-én

*Bancsi Istvánné Varró
Zsuzsanna gyermekeivel
Héderfája, 1890 körül*

forgalmi szolgálatból tett szakvizsgát, így felügyelet alatti forgalmi szolgálat-tételre vált alkalmassá. Szolgálati helye változatlanul Bród. 1911. május 15-én a Szegeden sikerrel letett forgalmi szakvizsga alapján, mivel az „egyvágányú pályán teljesített háromhavi ügyelet alatti szolgálatának lejártá után megejtett gyakorlati vizsgán is megfelelt, a 25. számú forgalmi utasítás 3. cikkének 2. pontja értelmében” önálló forgalmi szolgálat-tételre kapott felhatalmazást.

1911. június 14-én vasúti kereskedelmi szolgálatból tett szakvizsgát. 1911. október 25-én már segédfelügyelőnek nevezik ki. Időközben beljebb került az országban, a Duna melletti Erdődön kapta meg állomásfelügyelővé történő kinevezését. A következő két évet itt töltötte. 1915. október 8-án Szabadkán adták ki a még mindig Erdődre postázott fizetési átsorolását.

1913-ban megházasodott, a felesége, Perjés Berta nyírségi kismemesi család sarja. Egyetlen leánya, Ilona Erdődön született 1914 decemberében.

Életének következő négy évről kevés adatunk maradt fenn. Az 1910-es évek második felében, 1915 és 1917 között, de a háború vége előtt egy barátja küldött neki egy belgrádi képet a szétlőtt kaszárnnyával a Kalimegdanon. Fontos adat viszont, hogy már Csengődre címezte. Eszerint 1917-ben feltehetőleg már a későbbi határokon belül voltak.

1921. február 26-án a hatvani állomásfőnökségre küldték a nyugdíjra való jogosultsági iratát, tehát ekkor Hatvanban szolgált. 1921. május 28-án csenegódi lakosként szerepelt egy bejelentési lapon, majd 1922 eleje Hegyeshalomban találta a családjával együtt. Április 24-én Hegyeshalomban adták ki az 1922. április 23-án született kislánya, Zoltán László születési anyakönyvét családi segély folyósítása céljából. A kisfiúról több adat nem ismert, vélhetően csecsemőkorában meghalt.

Bancsi Géza 1923-ban még bizonyosan Hegyeshalomban szolgált, de 1925. április 16-án már az Alföldön találjuk, az újszászi állomás előjárójaként, I. osztályú segédtsztként. 1927. június 27-én még mindig Újszászra küldték hivatali papírjait.

Valamikor 1929-ben vagy 1930-ban áthelyezték Kisvárdára, ugyanis 1930. június 17-én már Kisvárdán a szolgálati helye. Az említett helységbe való kerülése talán nem volt teljesen véletlen, hiszen így közelebb kerültek felesége szülőhelyéhez, Nyírkarászhoz.

Bancsi Géza vasutas az 1910-es évek elején

1931. augusztus 14-én kapta meg állampolgársági bizonyítványát a következő szöveggel: „A Kisküküllő vármegyében, Héderfája községben 1885-ben született, ugyanottani illetőségű Bancsi Géza MÁV állomás-előjáró, kisvárdai lakos a magyar állampolgársága fenntartására irányuló elhatározását 1922. évi június 14. napján az 1921. évi XXXIII. törvények/trianoni békeszerződés rendelkezéseinek megfelelően bejelentette. E bejelentés alapján az 1921. évi 6500 M. E. számú rendelet 12. §-a értelmében ezennel igazolom, hogy Bancsi Géza, valamint felesége Pelczel [Perjés] Berta, továbbá az 1914-ben született Ilonka nevű gyermeke magyar állampolgárok. Budapest 1931. évi augusztus 14-én.”

Trauma lehetett azoknak, akik egész életükben Magyarországon éltek, hogy igazolni kellett magyar állampolgárságukat, mivel feldarabolták az országot és szülőhelyük már a határokon kívül esett.

Bancsi Géza 1935. június 14-én Anarcsón állomás-előjáró, üzemi segédtsztként. Ezután már nem változott a szolgálati helye, innen ment nyugdíjba 60. életévének betöltését követően, 1946. április 30-án.

A második világháború alatt tehát Anarcsón volt állomásfőnök. Ez egy Kisvárdáról déli irányba induló kis szárnyvonal, így a háborús események kevésbé érintették, de mégsem maradhatott ki azokból teljesen. A háború során a visszacsatolt részekről a magyarok, különösen a tisztviselő családok

menekültek az oroszok elől. A visszavonuló katonai szerelvényekhez gyakran csatoltak civileket szállító vagonokat is. Kisvárdán közel esik Záhonyhoz, így Kisvárdán lecsatolták a bejövő szerelvényekről a civil vagonokat, és ahogy szaknyelven hallottuk, kidobták őket Anarcs vagy Dombrád felé azzal, hogy majd a következő szerelvényhez újból hozzákapcsolják a kocsikat. Ez természetesen nem volt egyszerű, napokig ott voltak ezek a vagonok tele családokkal.

Nyugdíjazását követően elköltöztek Anarcsról, követték leányukat és férjét, akik Budapestről 1947 végén leköltöztek férje szülőfalujába, Tyukodra. 1948. október 7-én jelentkeztek be itt lakosként a Fő út 11. szám alá.

Személyisége

Több állomáson keresztülvívó, küzdelmes életútja ellenére Bancsi Géza jókedvű, vidám, életszerető személyiség volt, a környezetében mindenki kedvelte. Leánya sokszor emlegette, hogy amikor Géza-nap volt, Anarcsón a fél vonat leszállt köszönteni Géza bácsit. Szép hangja volt, szeretett énekelni, főként kuruc dalokat, a 48-as dalokat és többet az első világháborús katonadalok közül.

Érdeklődött a történelem iránt, ezt bizonyítják történelmi tárgyú könyvei. Erős volt a Rákóczi-korhoz való kapcsolódása. Ez talán az 1906-os emlékekre vezethető vissza, amikor Rákóczi hamvait hazahozták, majd ünnepi tisztelgés után temették el Kassán. Könyvespolcán állt egy Mohács emlékkönyv is, mely feltehetően a csatavesztés 400. évfordulójára készülhetett. Olvasta a magyar irodalom klasszikusait, és féltve őrizte az Erdélyi Szépművés Céh sorozatát.

Milyenek látták mások?

Anarcsról egy visszaemlékezést idézünk róla, egy első gimnazista 1939-es emlékeit:

*„Az anarcsi állomáson:
Bancsi Géza bácsi,
az állomásfőnök nevel*

Az anarcsi állomáson valamicskét még élvezhettem a kivételezetteknek járó előnyből. Ha akkortájt olvasok arról, mi az a demokrácia, s milyen az igazi demokrata, bizonyosan nem használom ki a családi kapcsolatból származó ké-

nyelmet. A tanító úr meg az állomásfőnök kedvelte egymást. A demokráciáról pedig semminemű ismerettel nem rendelkeztem. Így aztán meg sem fordult bennem, hogy visszautasítsam Bancsi Géza bácsinak, a kedves, bajszos, köpcös, nagyapa-kedvességű állomásfőnöknek az ajánlatát, menjek csak be az ő forgalmi irodájába zord idő esetén, s ne a sivár váróban töltssem az időt, míg bedöcög a vicinális. Szerettem nézni, ahogy kígyóznak a hosszú szalagok az érthetetlen jelekkel, aztán meg ő kopogtat az iratkapcsoló géphez hasonló készüléken a következő állomásnak, elindult a vonat, késik a vonat, ilyesmiket. Géza bácsi, ahogy ma mondanák, pompásan csevegett. Színesebben, választékosabban s főként ízesebben, mint az édesapám. A jegy mellé, meg a fuvarlevelek mellé személyes megjegyzéseket fűzött, kedveset, tréfalkozót, bókolt, évdődöt. Utasai általában mosolyogva szálltak fel a vonatra. Nem volt híján a humornak. A plebejus variációkkal akkor csillogott, amikor a szállítók, a fuvarozók térültek-fordultak az állomás területén, a szeszgyáros Diener intézői, a Czóbel-birtok ispánja, Rabovayék szállítója, aztán a krumplit, cukorrépát, kukoricát hozó gazdák Anarcsról és Nyírbákáról. Ezen az őszön mintha a szokottnál is nagyobb lett volna a forgalom. Több tehervagon állt ki- és berakodásra készen, hatalmas terménykupacok tornyosultak a sínek mellett. Kitért a világháború, Németország ezen az őszön megtámadta Lengyelországot. Hogy összefüggött-e a Géza bácsi vezette vasútállomás megnövekedett forgalma ezzel a világpolitikai ténnyel, ki tudta volna ezt megmondani Anarcsron? Mindent megvettek, volt piac. Prosperált a vasút. A hír, hogy a németek és a szovjetek lerohanták Lengyelországot, megdöbbenett minket. Szerettük a lengyeleket. Micsoda eufóriában éltünk, közös lengyel–magyar határ lett a Kárpátok. Fél esztendeig, talán addig.

Életre szóló tanítást kaptam ezen az őszön Géza bácsitól arról, hogy hová is tartozom vagy tartozzam. Egyszer, csak úgy mellékesen, nem is emlékszem, miről beszélgettünk, ekként szólt hozzám: »Urizálnak az emberek, mintha szégyellnék a régi megszólításokat, ahogy nevezték eleink a szüleiket: apám, anyám, s főként kedvesapám, kedvesanyám, s még főképpen édesapám, édesanyám.«

S kezet fogott velem.

Máskor meg, ugyancsak ez idő tájt, jópofa vagy előkelősködő akartam lenni: így köszöntem neki: Alászolgája Géza bácsi! Mire ő kíméletlenül: Ne halljam én ezt fiam tőled még egyszer! Nem illik hozzád se, hozzám se. Köszönj te csak úgy, hogy jó reggelt kívánok, jó napot kívánok, meg minden jót kívánok.

S ismét kezet fogott velem.

[...]

Géza bácsi inkább széles volt, mint magas, inkább kopasz, mint sörenges, feje inkább kerek, mint hosszú, homloka inkább boltozatos, mint szűkre szabott, bajusza, azon nincs mit találgatni, magyaros volt, pödrött volt, egyedi volt. Géza bácsinak tartása volt, Géza bácsi önmaga volt, beszélhetett úrral vagy paraszttal. Gesztus csak a hölgyeknek járt.

[...]

Ha találkozik Mikszáthtal vagy Móriczcal, regényfigura válik belőle, realista magyar drámában olyan epizód szereplő, amelyiket nem felejtünk. Hányszor adatott meg, hogy hosszabb ideig kellett élnem valakik társaságában, s hogy kiszálltak belőle. Bancsi Géza bácsival, ezzel a Tyukodról¹ származó vasúti állomásfőnökkel meg csak percekre, reggelenként, s már öregebb vagyok jóval, mint volt ő anarcsi kisdiák koromban, s most is úgy él bennem, mint tanítómester, akitől életre szóló útbaigazítást kaptam, mint az öregapó a mesében, aki tud jó tanácsot adni a válaszütnál az igazságát kereső kisebbik fiúnak.²

Az anarcsi állomáson 1944-ben

Emlékét őrizzük

Csodálatos nagyapánk volt. Sokat mesélt Héderfájáról. Ez indított bennünket arra, hogy emlékének megőrzésére létrehozzuk a Bancsi Alapítványt Héderfáján. Úgy érezzük, visszavittük őt szeretett szülőfalujába.

2006-ban az iskola bejáratánál kis táblát helyeztünk el emlékezésül rá:

„Élete a XX. század mindennapi emberének hányatott sorsát példázza. 1885. január 19-én született Héderfáján. Gimnáziumi tanulmányait a nagyenyedi kollégiumban folytatta. A Magyar Királyi Államvasutaknál kapott állást, az 1910-es évek elején a szlovenszói Bródban kezdte a munkát. 1913-ban megházasodott, a Szabolcs megyei Nyírkarászra való Perjés Bertát vette feleségül. Egyetlen leányuk, Ilona a mai Szerbiában, a Duna mellett fekvő Erdődön született 1914-ben. 1947-ben a Szabolcs megyei Anarcs állomásfőnöként ment nyugdíjba.

Szülőfaluját már a két világháború között is ritkán látogathatta, azonban gyermekkori emlékeit, a szépséges tájat, a falu fölé magasodó templom képét soha nem felejtette el. Mély hazafiság hatotta át egész életét. Hazaszeretetét, nemzete iránti érzéseit belénk, unokáiba plántálta. Benedek Elek és Pósa bácsi meséivel, népdalokkal, kuruc nótákkal altatott minden este és Héderfájáról mesélt. Szülőfaluja iránti mélyszéges szeretete ösztönözte bennünket arra, hogy hazahozzuk emlékeit.

Honszeretetét, nemzetféltését örökíti meg a Bancsi Alapítvány, szándékunk szerint a költő szavait visszahangozva: Ne hagyjátok a templomot, a templomot s az iskolát.”

A református templomban egy ezüst kenyérszító tál „Szeretett Nagyapánk Bancsi Géza (1886–1967) emlékére, unokái: Szalay Emőke, Csilla, Gyöngyike 2007” felirattal emlékeztet rá, reményeink szerint mindaddig, míg lesz református magyarság Héderfáján.

Szalay Emőke

1. Ez téves adat, feltehetően azért emlékezett így az önéletrajz írója, mert tudomása lehetett arról, hogy nyugdíjba menetele után Anarcsról Tyukodra költöztek.

2. Debreczeni Tibor: *Visszanéztem*. Budapest, 2006. 60–62.